

O'QUVCHILARNING BILIMLARNI O'ZLASHTIRISH JARAYONIDA INTELLEKTUAL SALOHIYATINI OSHIRISH YO'LLARI

Sifatdinova Guziyba Amangeldiyevna

**Taxtako'pir tumani Maktabgacha va maktab ta'limi bo'limiga qarashli
10-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabining amaliyotchi psixologi**

Ramanova Davlatbika Amangeldiyevna

**Taxtako'pir tumani Maktabgacha va maktab ta'limi bo'limiga qarashli
7-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabining psixologi**

Qurbonbekova Qirmizi

**Taxtako'pir tumani Maktabgacha va maktab ta'limi bo'limiga qarashli
8-sonli maktab psixologi**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20176025>

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarning bilimlarni anglash jarayonida intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari yoritilgan. Ta'lim jarayonida tafakkur, xotira, diqqat, tasavvur va mantiqiy fikrlash kabi intellektual sifatlarning o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, o'quvchilarning bilimlarni chuqur anglashi uchun qo'llaniladigan pedagogik va psixologik metodlar, shuningdek, zamonaviy ta'lim texnologiyalarining ahamiyati bayon etilgan.

Kalit so'zlar: intellektual qobiliyat, bilimlarni anglash, tafakkur, mantiqiy fikrlash, kognitiv rivojlanish, o'quv jarayoni, aqliy salohiyat, pedagogik texnologiyalar.

Ta'lim oluvchilarning intellektual salohiyatini rivojlantirish yangi ta'lim standartlari doirasida umumta'lim muassasalari faoliyatining asosiy yo'nalishi hisoblanadi. Shuning uchun psixologik xizmatning asosiy vazifasi bolalar o'z imkoniyatlarini ochishlari, yuqori texnologiyali raqobatli dunyoda hayotga tayyorlanishlari mumkin bo'lgan psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash tizimini yaratishdir. Zamonaviy ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biri – o'quvchilarning bilimlarni faqat yod olishiga emas, balki ularni chuqur anglashiga erishishdir. Bilimlarni anglash jarayoni o'quvchining intellektual qobiliyatlari bilan bevosita bog'liq: tafakkur, xotira, diqqat, tasavvur va mantiqiy fikrlash kabi qobiliyatlar qanchalik rivojlangan bo'lsa, o'quv materialini o'zlashtirish shunchalik samarali bo'ladi.

Psixologlar oldida yangi vazifa paydo bo'ladi: yangi standartga javob beradigan ta'lim sifatini baholash tizimini ishlab chiqish. Bu endi o'quvchilarning muayyan fanlar bo'yicha bilimlarini oddiy baholash bo'lishi mumkin emas. Psixolog o'quvchilarning fanga oid kompetensiyalari shakllanishi, shaxsiy rivojlanishi va pirovardida ularning ijtimoiylashuv darajasini kuzatib borishi lozim bo'ladi. Masalalar murakkab, garchi o'z yechimiga ega bo'lsa-da. Zero, shaxsning rivojlanishi insonning o'z faoliyatiga, boshqa odamlarga, o'ziga nisbatan mas'uliyatli pozitsiyasini shakllantirish bilan bog'liq jarayondir. Pedagog va boshqa kattalar bilan birgalikda aynan psixolog o'quvchilarning rivojlanishini nazorat qilishni ta'minlaydi, ta'lim muhitining qulayligini, uning bolalar uchun xavfsizlik darajasini baholaydi.

Intellektual qobiliyatlarni rivojlantirmasdan turib, o'quvchilarning mustaqil va tanqidiy fikrlashiga, yangi bilimlarni yaratishiga erishish qiyin. Shu sababli, ushbu maqolada o'quvchilarning bilimlarni anglash jarayonida intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari va usullari tahlil qilinadi.

Intellektual qobiliyatlar – bu o'quvchining yangi bilimlarni qabul qilish, qayta ishlash, saqlash va amaliyotda qo'llash imkoniyatlarini belgilovchi psixik sifatlardir. Rivojlangan

intellektual qobiliyatlar o'quvchiga bilimlarni yuzaki emas, balki mazmunli va tizimli ravishda o'zlashtirish imkonini beradi.

Bilimlarni anglash – bu oddiy yodlashdan farqli ravishda, o'quv materialining **mohiyatini tushunish**, uni oldingi bilimlar bilan bog'lash va amaliyotda qo'llay olishdir. Psixologik nuqtai nazardan, anglash jarayoni quyidagi bosqichlardan iborat:

Sezgi va idrok – ma'lumotni dastlabki qabul qilish.

Tushunish – ma'lumotning mazmunini anglab yetish.

Xotiraga joylash – ma'lumotni uzoq muddatli xotiraga o'tkazish.

Qayta ishlash va tahlil – ma'lumotni turli nuqtai nazardan baholash.

Qo'llash – olgan bilimni yangi vaziyatlarda ishlata olish.

Har bir bosqichda o'quvchining intellektual qobiliyatlari faol ishtirok etadi. Masalan, tushunish bosqichida tafakkur, qayta ishlash bosqichida mantiqiy fikrlash, xotiraga joylash bosqichida esa xotira va diqqat yetakchi rol o'ynaydi.

O'quvchilarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish uchun quyidagi pedagogik va psixologik usullardan foydalanish samarali:

1. O'quvchilarga tayyor bilim berish o'rniga, ularni muammoli vaziyatlar bilan to'qnash keltirish. Bu ularning mustaqil fikrlash va izlanish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

2. O'quvchilar biror mavzu yuzasidan kichik tadqiqot o'tkazib, natijalarni taqdim etadilar. Bu usul tahlil qilish, sintez qilish va ijodiy fikrlashni oshiradi.

3. Rebuslar, krossvordlar, matematik boshqotirmalar va mantiqiy masalalarni yechish o'quvchilarning analitik tafakkurini kuchaytiradi.

4. O'quvchilarning biror mavzu yuzasidan fikr almashishi, o'z nuqtai nazarini asoslashi tanqidiy fikrlash va nutqiy qobiliyatlarni rivojlantiradi.

5. Zamonaviy ta'lim texnologiyalarining roli. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) o'quvchilarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishda kuchli vosita hisoblanadi. Interaktiv doskalar, onlayn testlar, ta'limiy mobil ilovalar, simulyatsiyalar va virtual laboratoriyalar o'quvchilarga:

- ma'lumotni vizual va auditor tarzda qabul qilish,
- o'z tezligida o'rganish,
- xatolar ustida ishlash,
- o'z bilimini mustaqil baholash imkonini beradi.

Masalan, "**Phet**" **simulyatsiyalari** (fizika, kimyo, biologiya bo'yicha) yoki "**Kahoot**" platformasi orqali o'tkaziladigan interaktiv testlar o'quvchilarning qiziqishini oshirib, bilimlarni o'yin orqali mustahkamlashga xizmat qiladi.

O'quvchilarning bilimlarni anglash jarayonida intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish – bu murakkab, ammo zaruriy pedagogik vazifadir. Tafakkur, xotira, diqqat, tasavvur va mantiqiy fikrlash kabi qobiliyatlar qanchalik rivojlangan bo'lsa, o'quvchi bilimlarni shunchalik chuqur va mustahkam o'zlashtiradi. Muammoli ta'lim, loyiha asosida ta'lim, mantiqiy topshiriqlar, bahs-munozaralar va aqliy hujum kabi usullar hamda zamonaviy axborot texnologiyalari bu jarayonda samarali vositalar hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Zak A.Z. "Boshlang'ich sinf o'quvchilarining aqliy qobiliyatlarini rivojlantirish" - Moskva

"Prosvesheniye," 1994-yil.

2. Istratova O.A., Eksakusto T.V. "Boshlang'ich maktab psixologi ma'lumotnomasi" - Rostov-na-Donu, "Feniks" 2006-yil.

